

T A R İ H VESİKALARI

Sayı: 5

Şubat 1942

Cilt: I

BOSNA'DA TANZİMAT'IN TATBİKİNA AİT VESİKALAR

Bosna, Osmanlı istilâsından önceki devirlerde de içtimai teşkilât itibariyle hususi karakterler göstermekte idi. Başlangıçta toprağın sahibi bulunan «Knez'ler sınıfı» karşısında bu toprağı irsî bir şekilde kiralyan bir «Kmet sınıfı» mevcuttu. Hiç bir şekilde angaryaya tabi o'mıyan ve içtimai vaziyetleri o zaman Sırbistan'daki çiftçilere nazaran çok daha müsaid olan Kmet'ler bu intifa hakkına mukabil Knez'lere (bu sınıfa Vlastelin dahi denirdi) hasilâtın ekseriya üçte birini verirlerdi ve bunun için kendilerine bazen (tretijenik — üçte bir adam) dahi denirdi. Maamafih bu nisbet bazı yerlerde yarıya kadar yükselirdi.

Sonraları kiralık devrinde Bosna'da bir derebeylik teşkilâtı meydana çıkmıştır. Kiral mütemayız şahsiyetlere devlet arazisinden tam mülk olarak toprak (Baştina'lar) verirdi ki bu temellük mefhumu asalet mefhumu ile sıkı sıkıya bağlanmıştı. Toprak servetine dayanan bu asil sınıf, Vlastelalar devlet idaresine de iştirâk etmekte idiler. İşte Osmanlı istilâsı sıralarında Bosna'nın içtimai vaziyeti bu idi.

Osmanlılar memlekette buldukları vaziyeti aynen ibka ettiler, «zadegân imtiyazlarını bilâ tereddüt tasdik ederek onları miraslarının varisleri olarak bıraktılar ve bunun için islâmiyeti kabul edip etmediklerini ve kendi dinlerine sadık kalıp kalmadıklarını kat'iyen düşünmediler [1].» Bu sayede Bosna'daki Orta Zaman asaleti inkıtasız bir şekilde son zamanlara kadar gelmiştir. Beylerin toprak üzerinde mülkiyet haklarının devamı imparatorluğun diğer taraflarında hâkim mirî arazi rejimine nazaran burada hususi bir vaziyet ihdas etmiş ve devletin bu topraklar üzerinde kontrol ve islâhat hususundaki müdahaleleri daima kuvvetli bir mukavemetle karşılaşmıştır.

Buna mukabil burada Tımar ve Zıamet sahibi sipahilerle imparatorluğun diğer mıntakalarından farklı olarak mülk ve rütbeyi evlâtlarına intikal ettiren yeni bir bey - ağa feodalitesi doğmuştur. Kmet'lerin beylere verdikleri hisse, yerine göre mahsulün beşte biri veya üçte biri ve bazen yarısı olabilmirdi. Yine bu hususta da Orta Zamandanberi devam eden örf ve adât hâkim bulunuyordu.

Bosna meselesi imparatorluğun dağılışı sırasında dahili ve harici bakımlardan çok mühim bir yer kaplamaktadır. Aşağıdaki vesikalar Tanzimat'ın ilâniyle modern bir devlet kadrosu vücade getirmeğe çalışan imparatorluk hükûmetinin Bosna'daki feodal arazi teşkilâtında yapmak istediği islâhatın başlangıcına taallük etmektedir. Burada Bosna meselesinin ve feodal teşkilâtının XIX. Asır ortalarındaki mahiyetine, beylerin reaya ve devletle münasebetlerine ve umumiyetle Bosna meselesine ait mühim malûmat ile beraber Tanzimat tarihini ilgilendiren birçok noktalara rastlamaktayız. Bariz olarak Avrupa tesiri altında angaryaya karşı alınan tedbirler Tanzimat'ın içtimai islâhat sahasındaki faaliyetini gözümü-

[1] C. Truhelka, Bosna'da arazi meselesinin tarihî esasları, Cemal Köprülü tarafından türkçeye tercümesi, Türk Hukuk ve İktisad Tarihi Mecmuası, cild I, S. 43. Bir çok eserlerde beylerin arazilerini kaybetmemek için kütle halinde islâmiyeti kabul ettikleri iddiasını, (meselâ, Engelhart, Türkiye ve Tanzimat, S. 86) Truhelka tamamen esassız bulmaktadır. (Aynı makale, S. 57—58)

Bosna'da Tanzimat'ın tatbikına ait vesikalar

zün önüne koymaktadır. İmparatorluğun başka bir mıntakasında, Vidin'de de angaryayı ilga suretiyle yapılan ıslâhat ayrıca zikre şayandır.

Bu vesikaların hepsi bir küll teşkil etmektedir. I, II, III ve IV üncü vesikalar Bosnada Tanzimat esaslarının tatbiki dolayısıyla Babıâlinin istediği bazı izahata Bosna Valisi Tahir Paşa'nın gönderdiği cevap ve ekleridir. IV numaralı vesikanın, kim tarafından yazıldığına dair bir işarete rastlamadık. Aynı vesikalar arasında bulunan bu yazının şekli bir yabancı tarafından kaleme alındığı hissini vermektedir. V inci vesika meseleye dair Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'nin karar mazbatasıdır. VI inci vesika da Padişahın, Saray'dan bilvasıta Sadr-âzama tebliğ edilen iradesidir. Arz tezkeresi başka şâhalara ait birçok meseleler hakkında da uzun uzun tafsilâtı ihtiva ettiğinden onu bu vesikalar içine almadık. Esasen başlıca noktalar İrade de kat'î şekliyle tekrar edilmiş bulunmaktadır.

Bu vesikaların asılları İstanbul Başvekâlet Arşiv Dairesinde Bulgar mesalihine dair vesaik arasında 14/1 hazine ve 46 irade numarasıyla mukayyettir.

Halil İNAL

Ankara DII ve Tarih - Coğrafya Fakültesi İlmî Yardımcılarından

I

Bosna Valisi Mehmet Tahir Paşa'nın [1] tahrirâtı

“Marûz-ı Çaker-i kemîneleridir ki

Bosna eyaletinin daire-i Tazimat'a idhali hususunda erkân-ı eyaletten malûm-ül-esami zevatın muvafakat ve taahhütleri ne suretle istihsal olunduğuyle buranın keyfiyât-ı haliye ve muktaziyât-ı mevkiyesine dair takdim olunan arz-ı bendegânemin vusûlünden bahsile zevat-ı mumaileyhîmin erkân ve vücûh-i sairinin dahi bu babda istihsal-i muvafakatlarına muktedir olup olmadıkları ve bahusus Hersek Mutasarrıfı atûfetlû Ali Paşa [2] Hazretlerinin maslâhat-ı hayriye-i mezkûrenin hîn-i icrasında nasıl usul tutacağı ve esna-i teşebbüs-i mevadd-ı hayriyede bazı fitnecû ve tama'kârânın tahrikâtiyle eşkiya takımı reayaya dokunacak olur ise maazallâhu teâlâ Avrupa vukuatının [3] sirayetüne istidat vereceğinden

[1] Meşhur Çengelzade Mehmed Tahir Paşa'dır. Denizcilikten yetişmedir. 1827 Navarin ve 1828-29 Türk - Rus muharebelerinde bulunduktan sonra 1830 da vezaretle Kapudan ı Derya olmuş; bunu müteakip Tophane müşirliği (1836), Meclis-i Valâ Azalığı (1837) gibi vazifelerden sonra 1841 de tekrar Kapudan-ı Deryalığa getirilmiş, 1843 te de Edirne Valiliğine tayin edilmiştir. 1846 da buradan istifasından sonra onu Bosna Valiliğinde görüyoruz. (1847) (Sicill-i Osmanî, III, 248). Sicill-i Osmanî müellifinin onun ölüm tarihi olarak verdiği 1263 Şaban yanlış olmalıdır.

[2] Arnavut ümerasından olan Ali Paşa gittikçe temayüz ederek 1832 de Hersek Valisi tayin edilmiş ve 1850 de Ömer Paşa'nın Tanzimat'ın tatbiki için buraya gönderilmesine kadar mevkiinde kalmıştır. Ölümü aynı tarihtedir.

[3] 1848 ihtilâlleri

eyalet-i merkumenin cesamet ve nezaket-i mevkiyesine ve ahalsinin huşunet-i tab'iyelerine mebni şu vakt-i nazikte kavaid-i mer'iyeye ihtiyat-kârînin ifasına ziyadesiyle dikkat ve itina olunmak icab-ı vakt ü halden olmağın bu babda olan malûmat-ı mevkiye ve mülâhazat-ı kasıra-i kemteramenin beyan ve iş'ar kılınması iradesini havi enamil-zîb-i tazim ve tekrim olan bir kıt'a emirname-i sami-i vekâletpenahileri [1] fermude-i seniyyesi mû bemû karîn-i iz'an-ı çakeranem olmuştur. Beyana hacet olmadığı üzere zevat-ı mûmaileyhimin diğer erkân ve vücûh-ı memleketin istihsal-i muvafakatlerine muktedir olmadıkları delâil-i müteaddide ile müberhen ve umur-ı vazihadan olduğu misilü Mutasarrıf-ı müşarünileyh Hazretlerinin ahval-i hakikiyesi mevrîd-i ilhamat ve keramat olan mubarek ve mes'ut mirât-ı kalb-i pak-i tab-nâk-i Hazret-i Şahanede mün'akis ve suret-nüma ve nezd-i sami-i hakayik-şinas u serîredan-ı mû-şikâfi-i Âsafanelerinde vazih ve iûşena bulunduğundan şây-i mekârim-vaye-i Hazret-i Şahanede üzerinde bulunan rütbe-i celileye hürmeten keyfiyât-ı sairesinin beyan ve iş'arından sarf-ı nazar ve fakat şerefvuku' olan emr ü ferman-ı Âsafanelerine imtisalen nizamât-ı külliyyenin vaz' u icrasına her ne vakit teşebbüs ve kıyam olunursa tahdiş ve tagallûbat-ı ezhan-ı nâsı mucib havadisatın neşrinden bir vechile geri durmayacağı umur-ı bedihiyeden olduğunun ifade ve izbarına ictisar kılınmış ve malûm-ı uhde-i sadaret-penahileri buyurulduğu üzere bu tarafa vürud-ı âcizanemden biraz sonra Avrupa vukuatı zuhur ederek vakitlere pek ziyade nezaket vermiş ve reayanın minel-kadim islâmdan gördüğü ve çektiği taaddiyat pek çok ve daire-i tahammülden hariç olmağla ye's ü fütûrlarını istilzam ederek ikide bir ecanibe müracaatla şikâyet ve istiânet eylediklerine ve ecnebiler canibinden dahi mincihet-il-cinsiyeye teşvikat ve tahrikât-ı mütevaliye vukubulduğuna nazaran reaya-i merkume her dürlüsünü göze aldırıp da maazallahu teâlâ halât-ı ihtilâliye ve isyanienin îkana cesaret edecek olsa olhalde ecnebiler tarafından dahi bunlara muavenet vukuu ile bir büyük fenalığın ve gâilenin zuhûruna sebebiyet vereceği ve sonra emr-i def' ü teskîni kesb-i müşkilât edeceği revîş-i halden gereği gibi anlaşılmiş ve islâmın icra ve îsal-i taaddiden men'leriyle güçlerine giderek yolsuz harekete cesaretleri dahi melhuz olup bu iki mahzur led-el-muvazene mezalim-i vakıa Cenanb-ı Bârînin hilâfı ve rıza-i madelet-piray-ı Hazret-i Şahaneye bil-vücuh münafi ve mugayir ve bu cihetle islâmın isal-i mazalimden men'leriyle bir gûna uygunsuzluğun

[1] Bu sırada Mustafa Reşit Paşa Sadarete idi. 13 Ramazan 1264 te (13 ağustos 1848 de) ikinci defa olarak Sârim Paşa yerine Sadrîâzam olmuştur (Bak. Lâtîfi Tarihi, VIII, S. 160).

îkama mütecasir oldukları halde icabına bakılması sureti hasb-el-vakti vel-hal müraccah idigü bedihî ve zâhir bulunmuş olduğundan ve maamafih eyalet-i merkümenin ehemmiyet ve nezaket-i mevkiyesi cihetiyle bir gaile tahaddüs etmemesi hususuna dahi dikkat ve itina olunmak lâzım-geldiğinden reayanın mezalimden dolayı şikâyat-ı mütevaliyesi ve ecne-bilerin dahi tahrikât-i mütenevviyası vukuu hususları erkân-ı mûmaileyhim ile sair iktiza edenlere tesir edecek vechile beyan ve tefhim ile tenbihat-ı muktaziye bil'îfa onlar dahi mehazîr-i salifet-ül-beyanı tasdik ve itiraf ederek muamelât-ı zulmiyenin icrasını tecviz etmiyeceklerine dair mukaddema senet vermiş iseler de sonra ref' ü ilga olunan mezalimin külliyyetini mülâhaza ve hesap ettikçe dayanamayıp bertakrip iade ve icrasına yol bulmak için medîne-i Saray [1] vak'asının zuhûruna istidat ve sebebiyet vermişler ise de saye-i maalî - vaye-i Hazret-i Cihandarîde tezelden önu alınıp bastırıldıktan sonra hilâf-ı rıza-i âlî ve mugayir-i taahhüdât olarak hareket-i namarziyyenin vukuuna sebep ve illet ne olduğu zevat-ı mumaileyhimden led-es-sual Tanzimat-ı Hayriye'nin icra olunacağı ve asker alınacağı havadisi Rumeli tarafından ve Der-i Saadet'ten istima' olunduğundan hem mezalim-i merfuanin iadesine ve hem de Tanzimat-ı Hayriyenin tas'ib - i icrasına yol bulmak ümniyesiyle kenne sair erkân ile Saraylılar beyinlerinde fesadın îkai tasavvur ve tas'mim olduğu sözlerini zevat-ı mumaileyhim irad edince nizâmat - ı külliyyenin istihsal-i esbab-ı icraatı hulâsa-i niyyat-ı âcizanemden bulunduğu o'vaktâ kadar kimseye îma ve işrab olunmamış ise de zevat-ı mumaileyhimin işbu ifadatını tamam vesile ittihaz ederek Tanzimat-ı Hayriye'nin cümle hakkında derkâr olan fevaid ve muhassenat-ı adîdesinden bahsile Saltanat-ı Seniyye her ne vakit murad buyurur ise Tanzimat-ı âdilenin icrası için ind-el-icab muamele-i cebriyenin îfası halinde kimésne-nin men' ü def'ine zerre kadar kudret ve liyakaîi olmadığı misillû kuvve-i cebriye imaliyle Nizamat-ı Hayriye'nin icrası takdirinde kendilerinin buraca luzûmu olmayacağı ve sıdk u ubûdiyetlerini ne suretle isbat eylemiş olacakları ve nizamat-ı seniyyenin vaz' ü icrasını kendiliklerinden talep ve istid'a eyledikleri halde cürm ü kabahat-i vakıalarını mahvederek isbat-ı sıdk u istikametle kendilerini temize çıkaracakları hususları zevat-ı mumaileyhime icabı vechile bil-etraf beyan ve tefhîm olundukta onlar dahi cürm ü taksîrattan tebriye-i zimmet etmek üzere mukaddemce takdim olunan senedi yazup vermiş ve sair erkân-ı eyalete dahi Saray maddesinden dolayı iktizası vechile lisan kullanılıp husul-i hüsn-i hareket ve istikametleri çaresine bakılmış ve imal-i tedabir-i tedriciye ile reaya-

[1] Saraybosna

nın şikâyatını mübeyyin mukaddema kaleme alınarak Der-i Saadette taraf-ı bendegâneme ita ve muahharan bu tarafta tahkikat-ı lâzime bil-icra takdim ve isra kılınan varakanın bendleri balâlarında surh ile işaret olunduğu ve daha sonraları bid-defeat iş'ar kılındığı üzere balûtf-ı Hak mücerred saye-i teshilât-vaye-i Hazret-i Mülûkânede meyamin-i teveccühat-ı mekârim-gayat-ı sadaretpenahîleri âsâr-ı celilesiyle hususat-ı mütenevvi-adan dolayı pek çok taaddiyat efrad-ı ahali-i islâm ve reaya üzerlerinden kaldırılıp bir taraftan dahi vaz' u ittihaz olunan usul-i hasene icabınca mezalim-i merfua furûâtından olarak evelkilerine nisbetle cüz'iyat kabîlinden bulunan taaddiyatla bazı muamelât-ı gadriye ve namarziyye ilga ve imha olup ve olunmakta ve usul-i mevzua-i mezkûre günden güne temelleşip ilerilemekte, 13 muharrem sene 65 [1] tarihiyle takdim olunan arıza-i çakera-nemde beyan ve iş'ar kılındığı üzere mütehayyizan-ı erkân-ı eyalet tarafından istihsal olunan taahüdat-ı cedîdenin semeresi ve bahusus medîne-i Sarây sakinlerinden olan muharriklerin bairade-i seniyye Girit ceziresine nefy ü tağribleri dehşet-i müessiresi olarak erkân-ı mumailiyhimin bu tarafta buldukları eyyamda zihinlerine yer edecek vechile kendilerine lisan kullanılarak Avrupa'ca tesirat-ı vahîmesi bedîdar ve reayanın şiddet üzere şikâyat-ı mütevaliyesi vukuuna sebep-i müstakil olduğu âşikâr olan angarya maddesi dahi leffen takdim olunan diğer arıza-i çakera-nem mealinden malûm-ı âli-i sadaret-penahîleri buyurulacağı vechile külli-yen ref' edilmekte ve mukaddemleri lafzından ibaret olan mecâlis-i memlektin usul ve nizamât-ı lâzimesi te'kid ve tesis ile kâffe-i daâvi ve umur ve hususat-ı memleket şer'-i şerîfe ve kânun-ı münîfe tevfiikan fasl u rüyet kılınmakta idügünden reayay-ı merkume kayd-i bîhuzurî ve esaretten kurtulup Nizamât-ı Hayriye ahkâm-ı âdilesinin esas-ı aslîsi icra olunarak lafzının telâffuzıyla bazı furuatı geride kalmış ve eyalet-i merkumenin ahval-i hasene-i haliyesi buralara kadar gelmiş olduğundan efrad-ı ahali-i islâm ve reayanın istirahat ve hoşnudîleri anbean kesbi tezayüd ederek cümlesinden canib-i seniyy-ül-menakıb-i Hazret-i Cihanbanî için daavât-ı hayriye isticlâb olunmakta bulunmuş ise de bunlar ile dahi kanaat olunmıyarak icab-ı memuriyet ve ubudiyet-i âcizanemden olduğu üzere metalib-i madelet-calib-i Saltanat-ı Seniyyenin husul-i hüsn-i neticesi amâl-i hayriyet- iştimaliye nizamât-ı külliyyenin vaz' u icrası netayic-i ef-kâr-ı musadakat-şiar-ı bendegânemden olduğu Avrupa vukuatı meydanda olmamış olsa yalnız iki bin nefer başıbozuk askerinin Rumeli havalisinden bu canibe celbiyle iktiza eden mahallere ledel-ik'ad maslahat-i hayriye-i mezkûrenin icrasına hîn-i teşebbüs ve ibtidarda bil-farzi vet-takdir

[1] 9 - XII - 1848

bazı mahaller ahalisi tahrikât ve iğfalâta uyarak izhar-ı hareket-i isyaniyeye ictisar edecek olsalar bile bihavli ve tevfihihi tealâ saye-i makderet-vaye-i hazret-i cihandârîde o makulelerin icra-yi tedib ve gûşmallesiyle daire-i inkiyad ve itaate bil'idhal nizamât-ı külliyyenin tamamî-i icrası eltaf-ı celîle-i ilâhiyeden kaviiyyen me'mul-i bendegânem olarak emri sehl ü âsan görünmüş olup ancak mukaddemce ve bu kere şeref-vurud buyurulan evamirname-i sami-i Âsafaneleri müfâd-ı hikmet-i itiyad-ı afillerinden müstefad olduğuna nazaran hasb-el-vakt ü hal sızıldının zuhuru tecviz buyurulmadığına ve Avusturya devleti ülkesinde mukaddema zuhur eden ateş-i fesad ve ihtilâl muahharan alev-efruz-ı iştidad olduğuna ve bahusus istima' olduğuna göre Memleketeyn meselesinin hall ü tesviyesi meşguliyet-i nazike ve cesîmesiyle Saltanat-ı Seniyyenin iştigalat-ı âliyesi bedîdar bulunduğuna mebnî şayed uygunsuzluk vukuiyle şu vakt-i nazikte bir meşguliyet-i zaide ve cedîde hasıl olmamak için icab-ı vakt ü hale göre biraz daha ihtiyar-ı teenni ile furûat-ı bâkiye-i Nizamât-ı Hayriyenin dahi refte refte bervech-i suhûlet icrasiyle Tanzimat-ı âdilenin tamamıyla ifası yalnız lâfzının telâffuziyle verginin tesviyesi hususuna menut olacak raddelere gelinceye kadar getirilüp anın üzerine sair iktiza eden mütehayyizan (ve) seramedan-ı eyalete dahi bir vesile ile zevat-ı mumailiye hime olduğu ve balâda beyan kılındığı üzere münasip lisan kullanılarak ve husul-i şevk ve hahişleri zımnında suver-i münasibe ile teşvikât ve tergibât-ı muktaziye icra olunarak matlûb-ı âli vechile muvafakatlarının hîn-i istihsalinde anlardan dahi senet ahziyle hâkipay-i âlilerine takdimine mübaderet ve olvakit icab eden memurlar ile luzûmu görünecek başıbozuk askerinin bu canibe tesyarı iltimasıyla husus-ı hayriye-i mezkûrenin icra-i iktizası istizanına musaraat olunacağı derkâr ise de buranın ahval-i hasenesi balâda beyan olunan raddelere kadar getirilmiş ve cüz'ice arkasının boşlanması gayr-ı caiz olduğu misillü te'kid ve takrîr-i usul-i mevzua-i mezkûreye gece gündüz sa'y ü ikdam olunmak derece-i vücupta bulunmuş idüğünden egerçi Huda nekerde bir tarafta uygunsuzluk zuhur etmedikçe ve zaruret-i kâmile ilca eylemedikçe istimali vechen minel-vücûh tecviz olunmayacağı bedîhiyattan ise de halk topların buraya geldiğini görünce usul-i hazıra Mutasarrıf-ı müşarünileyh Hazretleri gibi işine gelmiyenlerin tahrikât ve iğfalât ve havadisatına firifte olmağa müsait bulunanlara dehşet vererek kendilerini toplayıp ika-i şûriş ve ihtilâlden sakınmalarına medar olacağından iktiza-i şîme-i celîle-i meham-perverî ve âtîfet-i aliyye-i vekâletpenahileri üzere kâffe-i âlât ve levazimât ve mühimmât ve mükemmel neferâtiyle beraber üçü üçer çapında ve diğer üçü dahi beşer çapında obüs olarak altı kıt'a dağ toplarının şimdiden bu canibe gönderilmesi hususuna müsaade-i aliyye-i

Âsafaneleri sezavar buyurulması niyazı ma'razında arıza-i çakeranem terkîm ve takdîmine cür'et kılınmıştır.

Bimennihi teâlâ muhat-ı ilm-i sadaret-penahîleri buyurulduktan olbabda ve her hâlde emr ü ferman hazret-i men leh-ül-emrindir.

14 safer 1265 (9 sonkânun 1849)

Müşir-i eyalet-i Bosna

bende

Mehmed Tahir

II

Bosna Valisi Mehmed Tahir Paşa'nın tahrirâtı

"Maruz-ı çaker-i kemîneleridir ki

Malûm-ı âli-i vekâlet-penahîleri buyurulduğu üzere Bosna eyaletinde ve ekser kazalarda kâin islâmdan olan eshab-ı alâkanın çiftlikâtında sakin ve mutavattin olan reayasının sinîn-i salifede angarya istihdamlarında hadd ü pâyan olmadığından say' ve emekleriyle husule gelen hasıllattan hakk-ı arazi olarak eshab-ı alâkaya dokuzde bir verenler haftada ikişer ve beşte bir verenler dahi haftada birer gün angarya olarak meccanen eshab-ı alâkaya işlemleri hususuna mukaddema rıza-i tarafeyn ve ittihad-ı umumî ile karar verilip olbabda olunan istid'a üzerine elli dokuz tarihinde [1] şerefsadır olan bir kıt'a ferman-ı âlide dahi suret-i muharrerinin icrasına mesağ gösterilmiş ise de eshab-ı alâka ve çiftlikât buna dahi adem-i kanaatle eyyam-ı muayyeneden ziyade ve belki istedikleri kadar reayayı angarya işlettiklerinden maada çünkü emr-i âli-i mezkûr ahkâm-ı münîfesinin evvelleri icra olunamaması cihetiyle mugayir-i müfad-ı emr-i âli olarak bazıları reaya karılarını ve mütehhil olmıyanları dahi meccanen istihdam etmekte oldukları bu taraftan hengâm-ı vurun-ı âcizanemizde tahkik olunarak mukaddema verilen karardan ziyade ve emr-i âli-i mezkûrun mugayiri olarak reayayı işletmemeleri ve karılarını ve mütehhil olmıyan reayayı meccanen istihdam etmemeleri hakkında taraf-ı çakeranemden nesayih-i münasibe ve tenbihat-ı muktaziye bil-îfa şimdiye kadar karar-ı salif-ül-beyan vechile reaya-i merkume angaryada istihdam olunmakta ise de hakk-ı arazi olarak angarya işliyecek olan reyanın ne makule hizmetlerde istihdam olunacağı ve mevsim-i ziraat ve hirasetten mâada vakitlerde angaryada hayvanatiyle beraber kullanılıp kullanılmıyacağı hususları bu maddeye bil-ittifak karar verildiği evanda dermiyan ve müzakere ile rabita verilmediğinden ve

[1] 1843

buna dair emr-i âli-i mezkûrda dahi bir gûna sarahat bulunmadığından ve reaya eyyam-ı muayyenesini ifa etmek üzere eshab-ı alâkaya angarya işledikleri vakitlerde kendi işlerine sa'y ü dikkat eyledikleri gibi çalışmadığından daima tarafeyn beyinlerinde münazaa ve muaraza tekevvün ederek bu hususlardan dolayı iki taraftan dahi şikâyat-ı mütevaliye vuku bulmakta olduğuna ve reyanın haklı veyahut haksız olarak bir madde-i cüz'îye-i saireden dolayı eshab-ı alâkaya darılnea tervic-i meram ve maksadları garaziyle eshab-ı alâka tarafından evlâd ve iyalleriyle gece gündüz angaryada istihdam oldukları ve angarya olan iş üzerinde buldukları halde bit-tabî' hasıl olan yorgunluklarını almak için cüz'îce teneffüslerine bile irae-i ruy-i ruhsat olunmadığından başka gûya ekmek yemeğe dahi meydan verilmeyip işlerinden azıcık durup teneffüs etmek isteyenler haklarında muamele-i şedîde-i tekdîriye ve ta'zibiyenin icra olduğuna dair müstemiinin tenfir-i kulûbiyle tahayyuf ve teessüfünü mucip ve mezkûr angarya hususu hakk-ı arazi demek ise de hakikat-i keyfiyet herkesin malûmu olmadığından gayrı zaten dahi pek barid söz olduğundan Avrupa halkının dikkat-i nazariyeleriyle gazeteler dolusu sözlerin neşr ü ilânını müstevcib olacak derecelerde canib-i reayadan fî-küllî hîn-ü ân arz-ı şikâyat-ı firavan olduğu derkâr ve reaya-i merkumenin esir hükmünde bulunduğu havadisat-ı baridesinin intişar-ı şüyûna bu angarya maddesi sebep-i müstakil olduğu ve reaya tarafından bett-i şekvâya her vakit bu hususun serrişte ittihaz kılındığı bedîdar ve bu angarya maddesi bir hüsn-i rabîta tahtına konulmadıkça eshab-ı alâka ile reaya beyinlerinde aleddevam vuku bulan münazaatla reaya tarafından şikâyat-ı mufritanın ardı arası kesilmeyip münafaret ve burudet-i tarafeynin devamını ve belki tezayüdünü müstelzim olacağı ve bahusus bilûtfihi teâlâ saye-i şevketvaye-i Hazret-i Şahanede vakt-ı merhunu hulûliyle nizamât-ı külliye'nin hîn-i icrasında angarya maddesi bit-tabî' lâğvolunarak bu dahi hakk-ı araziden ma'dud bulunmasıyle olvakit eshab-ı alâka ziyade hasılât almak isteyeceğinden ve reaya dahi işlerine gelmiyeceği cihetle angarya maddesi hakk-ı arazi olduğunu anlamayıp cebrî şey olduğunu bil-beyan yine şimdiki gibi hasılât-ı vâkıadan dokuzda ve beşte bir vermeleri hususunda ısrar edeceğinden tarafeynin hüsn-i rizasiyle maslahatın nisfet ve hakkaniyyete tatbikan tesviyesi enva-i teşvişat ve müşkilât kesbederek gavail-i cesîmenin vuku ve zuhuruna sebebiyet vereceği âşikâr ve zikrolunan angarya maddesi karışık bir şey olduğundan ve bir kazanın usûlü diğer kazaya tevafuk etmediğinden ucu ortası bulunamıyarak hâlât-ı gadriye vukubulduğu misillî yine eyalet-i merkume dahilinde kâin sair bazı kazalar çiftlikâtında mutavattın olan reaya angarya işlememek üzere minel-kadim olagel-

diği vechile üçte bir ve nısf hasılât eshab-ı alâkaya vermekte ise de öteki kazalar usûlünün sû-i tesirâtı olarak bunların dahi câbeca nâhak yere angarya istihdamlarıyla ikide bir şikâyetin zuhuruna ve havadis-i baridenin intişarına illet olduğundan bu angarya maddesi bil-küllüye lağv ve ibtal ile hakk-ı arazi hususunun bir suret-i haseneye bend ü tevsiki takdirinde şikâyat ve havadisat-ı mütevaliye ve baridenin indifaiyle muhassenat-ı adîdeyi ve hüsn-i muâşeret-i tarafeyn ile istirahat ve hoş-nûdî ve memnuniyet-i umumiye ve mâmuriyet-i mülkiyeyi müstelzim olacağından şu hususun tarafeyne bir gûna bâr u sıklet ve haşar u mazarrat vukua gelmemek üzere hüsn-i tesviyesi çaresine şimdiden bakılması feraiz-i haliyeden ve siyyemâ adl u dad u merhamet-i aliyye-i cihanpiray-i hazret-i şahane mukteza-i celîlinden idigi vareste-i kayd (ü) iş'ar bulunduğuna mebni bilcümle erkân-ı eyalet ve mütesellimînin bundan evvelce bu tarafta buldukları eyyamda hakk-ı arazi hususunun ber minval-i muharrer usul-i hakkaniyete tatbikan hüsn-i tesviyesiyle angarya madde-i kerihisinin ba'd-el-yevm külliyan ref' ü ilgası hakkında zihinleri kabul edecek vechile cümlesine taraf-ı âcizanemden tefhîmat ve telkînat-ı müessire bili-cra anlar dahi yerlerine gittiklerinde taraf-i bendegânemden ta'lim olundukları vechile eshab-ı alâka ve çiftlikâtla reayayı yanlarına celb birle tebligat-ı lâzimeyi ifa ederek hüsn-i riza ve kemal-i hoşnûdî ve memnuniyet ile usul-i mevzua-i atiyet-üz-zikrin icrasına tarafeynin muvafakat-i hakikiyeleri hasıl olup şöyle ki bundan sonra hiçbir mahalde islâm ve reayadan ferd-i aferîdenin angaryada istihdamı vechen minel-vücuhtecvîz olunmamak ve eshab-ı alâka çiftlikâtına gittiklerinde kâffe-i masarifât-ı vakıaları icab-ı usûl-i âdile-i Saltanat-ı Seniyyeden olduğu üzere kendi taraflarından tesviye olunup canib-i reayadan meccanen bir nesne talep ve ahz kılınmamak şartıyla hasılât-ı vâkıanın sülüsü eshab-ı alâkaya verilip ve sülüsânı dahi mukabil-i emek ve hizmetleri olarak reaya tarafından ahz u istîyfa olunması ve beher çiftlik hissesine isabet eden verginin dahi keزالik sülüsü ve duhânın sülüs resm-i gümrüğü eshab-ı alâka tarafından ve sülüsânı reaya canibinden tesviye ve ifa kılınması hususlarına karar ve râbita verilerek olbapta erbab-ı meclis ve eshab-ı çiftlikât tarafından başka ve umum reaya canibinden başka olarak mahzar ve sened-güne tanzim olunan evrak takım takım kazalardan vurûd etmekte olmağla taaddüd-i evrak ile hakipay-i âlilerini tâcizden ictinaben evrak-i mezburenin takdimlerinden sarf-ı enzâr ve manzur-ı maâlîmevfu-ı vekâletpenâhîleri buyurulmak üzere biri türkî ve diğerleri dahi sırpça ve lâtince olarak fakat üç kıt'asının leffen takdim ve tesyarına ictisar olumuş ve bunlar sened olup buraca lüzûmu olduğundan ba'd-el-mütalâa iadesine müsaade-i aliyye-i Âsafaneleri derkâr buyurulması niyaziyle kuvve-i cebri-

ye imal olunmaksızın şöhret-i makduhası cihanı tutmuş olan şu angarya maddesinin ref' ü ilgasına ve hiç bir vakitte vergi namiyle habbe-i vahide vermemiş olan eshab-i alâka, yani mütehayyizan ve seramedan-ı erkân-ı eyalet ve muteberan-ı memleketin çiftlikâtı hisselerine isabet edecek verginin sülüsünü ifaya izhar-ı muvafakat etmesi umur-ı müşkile ve müstahileden görüldüğü halde şu vakt-i nazikte sızıldısızca bervech-i suhûlet maslâhat-ı mezkûrenin neticepezir-i hüsn-i husûl olması aslâ eser-i ikdam-ı âcizanemden olmayıp mutlâka meyamin-i teveccühat-ı kudsiyet-âyât-ı Hazret-i Şahane ve herşeyde derkâr olan hüsn-i muvaffakiyet-i muallâ-mankabet-i Cenab-ı Padişahane semerat-ı celilesinden ve mekârim-i taattufat-ı mehasin-gâyat-ı Âsafaneleri asâr-ı bergüzidesinden olarak zaman-ı memuriyet-i âcizaneme tesadüf etmiş olmasıyle haiz-i nisab-ı memnuniyet ve mubahat olduğum halde farîza-i zimmet-i sıdk u ubudiyet olduğu üzere daavat-ı hayriyet-âyât-ı Hazret-i Hilâfet-penahî tekrar betekrar isal-i bârgâh-ı Cenab-ı Perverdigâr ve durud-ı icabet-numûd-ı Âsafaneleri dahi bit-terdif natikazyb-i ifa ve tezkâr kılınmış ve kılınmakta olduğunu ifade ve inba ve levazım-ı şükranियet-i mümkinneyi icra ve maslâhat-ı mezbûrenin o makule kazalarda kâmilen hüsn-i tesviyesiyle icabeden evrak bu tarafa vurud ederek arkası alındıkta keyfiyetin beyan ve ifadesine mubaderet olunacağını tezkîr ve îma ma'razında arîza-i çâkeranem terkîm ve takdîmine ictira kılınmıştır. Bimennihi teâlâ muhat-ı ilm-i uhde-i Vekâletpenahîleri buyuruldukta olbapta ve herhalde emr ü ferman hazret-i men leh-ül-emrindir.

14 safer 1265 (9 sonkânun 1849)

Müşir-i eyalet-i Bosna

Mehmed Tahir

III

**Toprak sahibi Beylerle reaya arasında yapılan
bir sened nümunesi [1]**

"Feth-i hakanîdenberu eyalet-i Bosna'da câri olan eshab-ı alâka ve reaya beyinlerinde şöyle olmuş ki bazı kazalarda dokuzdan bir ve bausul haftada müteehhil olan reaya ikişer gün angarya işlemek üzere oldukları ve bazı kazalarında beşten bir ve haftada bir gün angarya işlemeleri ve bazı mahallerde üçten bir alınagelmış olduğu ancak şu angarya ibtida Cenab-ı Kibriyay-i Barîye mugayir ve Padişah-ı âlempenah Hazretlerinin rızasına muhalif hem de reayaya pek aşuru bâr olduğundan emr-i hazret-i

[1] Fotoğrafına bakınız

padîşahî üzere angarya-i mezkûr bütûn bütûn ref' olunması umur-ı ehemden olmak, fakat eshab-ı alâka zikrolunduğu üzere yalnız dokuzda ve beşte bir alınması lâyük olmadığı, hem de külliye gadr olacağından Derbend kazasında bulunan eshab-ı alâka ve reaya şu vechile karar vermişlerdir ki zikr ü beyan olunup kâffe-i mahsulâtтан yani yerden biten âşar-ı şer'iyesi ba'd-el-ihrac üç hisseden bir hissesini eshab-ı alâka ahzeylemek üzere karar verilmiş ve bağçeden dahi üçten bir ve otluktan nısf çünkü otluk terekeye kıyas olmayacağı yani olkadar hizmeti bulunmadığından nısfıyyet üzere ve ekilmiş tütünden eshab-ı alâka üçten bir ahzeylediği halde mîrî olan rusum-ı gümrüğü dahi üçüncü hisse eda eylemek üzere ve vukubulan tekâlifattan üçüncü guruşu eshab-ı alâka tarafından verilmek ve bundan mâada eshab-ı alâka tarafından reayadan ferd-i vâhid birşey talep etmemek üzere ve bazı çiftlik sahibi veyahut subaşısı köye geldiği vakit kendi kiseden kendüyü idare eylemek üzere ve angarya namı veyahut başka hususta meccanen hiç bir gûna zulm ü taaddiyat etmemek fakat defteri vakt-i hasadda mahsûlât-ı lâzımîsi reaya tarafından eshab-ı alâkanın anbarına vaz'eylemek üzere ve otlukları dahi yerine getirmek üzere ve bundan mâada iş işlemek üzere işbu vechile tarafeynin ba hüsn-i rıza olarak karar verilmiş olduğuna mübeyyin senedat birbirlerimizin tarafına ita olundu.

حرر في اليوم التاسع والعشرين من شهر محرم الحرام

لسنة خمس وستين ومائتين والالف [١]

(1848)

IV

“Bosna eyaletinde derkâr olan fenalığın sebep-i aslîsi derebeylik ve sipahîlik usulü olduğundan işbu usulün müstelzim olduğu netayic-i vahîmeyi göstermek için eyalet-i mezkûrede ne vechile ihkak-ı hak olduğunun beyan ve ifadeye mubaderet ederim. Şöyle ki bir hıristiyanın hakkı bir sipahî tarafından ketmolunarak mağduru olduğu halde hıristiyan-ı mersum arz-ı iştikâ eylemek üzere memleket valisinin nezdine vardığında hıristiyan habse ilka olunup sipahî ise valiye bir mikdar akça i'ta ederek teftiş ve taharrîden kurtulur ve çok kere mahbus-ı mersum ya mahbeste unudulur kalır veyahut bir mahbusiyet-i şedîdeden dolayı tab u tâkatı kalmıyarak davasından nükûle mecbur olduğundan habsten çıkarılır ise köyüne avdetinde sipahî-i merkum aleyhinde şikâyete mücase-ret-i vakiasından naşi bunun bir kat daha duçar-ı cevr ü intikamı olur. Kaldı ki hıristiyanlar sipahîlerin renciş ü taaddiyatından başka vergilerini verecekleri vakit dahi haklarında dürlü gaddarlıklar vuku bulup çün-

[1] 29 muharrem 1265 (25 ilkkânun 1848)

kü eyalet-i mezkûrede herşey fuzulî olduğundan reaya köylerinin vergisi dahi çalıp çarpmağa alışmış bir taife marifetiyle tahsil olunur. İşte Bosna'nın hal-i hazır-ı mahsusunu mübeyyin işbu ifade-i muhtasaradan ol havalı hıristiyanlarının duçar oldukları beliyye ve taaddiyatın başlıca iki sebebi usul-i idaresiyle iffet ve istikamet in madumiyeti idüğü istidlâl olunacağı aşikârdır. Vakıa şimdiye kadar eyalet-i mezkûreye gönderilen vülâtin cümlesi bîperva esbab-ı mütenevvia ile kesb-i gına ve servet etmekten gayri hiç birşeye sarf-ı zihn eylemedikleri ahval-i sabıkadan gereği gibi malûm olmağla artık belki daha eyi bir vali gönderilir ümidine düşmeklik bir vehm ü hayal demek olacağı küveydadır. Binaenaleyh Devlet-i Aliyye böyle bir uygunsuz hali tadil zımında dikkat-i âlisini usul-i idare-i dahiliyesine atf u havale birle sipahilerin sû-i hareket ve taaddiyatlarının men'ini müstelzim olacak ıslâhatı icra buyurmak lâzime-i halden olup bin sekiz yüz otuz dokuz sene-i işeviyesinde canib-i Bab-ı Âliden bu mufalâa ile bir kıt'a ferman-ı âlî isdar buyurularak ol tarihte eyalet-i mezburede vali bulunan zat tarafından icra olunduğundan hıristiyan tebaasının ekserisini hoşnûd kılmış ise de ne çare ki çok geçmeyip yine herşey eski usûl üzre gitmeğe başlamıştır. Fakat şu kadar diyebilirim ki eğer Bab-ı Âli salif-üz-zikr ferman-ı âlinin ahkâmını tekrar icra ettirmek murad buyurduğu halde böyle bir tedbîrin icrası esnasında sipahiler hadlerini tecavüz etmemek için oraya bir kuvve-i askeriyenin bulunması dahi iktiza eder ve bir de musammem olan ıslâhatın emri icrası dahi vali-i eyalete havale buyurulmayıp belki asker-i mezkûrenin kumandanına sipariş olunmak lâzimedendir.,,

(1848 — 49)

V

Meclis-i Ahkâm-ı Adliye kararı

“Malûm-i âli-i vekâletpenahileri buyurulduğu üzere Bosna eyaletinin daire-i Tanzimat-ı Hayriyeye idhal husunsuna dair mukaddem Bosna Valisi devletlû Paşa [1] Hazretlerinin varid olan iş'ararı üzerine Meclis-i Âli kararı ve müteallik buyurulan irade-i seniyye muktezası üzere erkân ve vücûh-ı sairenin dahi bu babda istihsal-i muvafakatlarına muktedir olup olmadıklarını ve Hersek Mutasarrıfı Ali Paşa'nın bu madde hakkında nasıl usul tutacağını teemmül olmak üzere malûmat-ı mevkiyye ve mülâhazat-ı zatiyesi bilinmek için Vali-i müşarünileyh Hazretleri tarafına tastîr buyurulan tahrirat-ı samiye-i vekâletpenahilerine bu defa vurud eden cevabnamesiyle Bosna reayasının duçar oldukları angarya maddesini

[1] Mehmet Tahir Paşa

bütün bütün sukût olduğu halde Devlet-i Aliyyenin hukuk ve namus-ı âlisi pek ziyade rahnedar olmuş olacağından başka olsuretle sabık ve emsal ittihaz olunabileceğine binaen evvelemirde canib-i sefarete vech-i meşruh üzere bazı ifadat icrasiyle verecekleri cevâba nazaran icab-ı halin tekrar mülâhaza olunması ve maamafih elden geldiği kadar ve imkânı olduğu mertebe kavlen ve fi'len sırpluların istihsal-i esbab-ı teminine bezl-i mechud olunarak kendülerinin olmerkeze getirilmesi ve Avusturya Devleti ülkesinde bulunan islâv milletinin Macarlulara olan husûmetleri şayed suret-i âhar kesbeder ise oltağirdirde Devlet-i Aliyye sırpluları yine bunlarla birlikte hareket etmesi bilâd-ı sırbıyeyi ve civarında bulunan sair eyâlâtı muhatara-i azîmeye ilka edeceği ve buna Saltanat-ı Seniyyenin nazar-ı hoşnudî ile bakamıyacağı derkâr olmakla buralarının gerek Muhafız-ı müşarünileyh [1] ve gerek Sırp Kapu Kethüdası vasıtalarıyla idare-i Sırbıye tarafına tefhîm ettirilmesi ve kavaid-i külliye-i hikemiyeden olduğu üzere cemî' zamanda muktazi görünen tedabîri ihtiyaten ihzar ve tehiyye etmek farızadan olarak inşâ-allahu teâlâ saye-i muvaffakiyet-vaye-i cenab-ı cihanbânîde hiçbir şey vakı' olmayacağı ve bütün âlemin bulunduğu hal-i buhrandan Saltanat-ı Seniyyenin salim ve gânim çıkacağı eltaf-ı aliyye-i ilâhiyeden mes'ûl ve müsted'â olup fakat vahime-i mezkûre ve mezkûr mekâtîp ve tercümeler mealleri cümleten Devlet-i Aliyyeyi ihtiyata mecbur edecek surette görünmüş ve Bosna meselesinde irad ve beyan buyurulan mülâhazat iktizasınca külliyat-ı Tanzimatın teahuru şikkını ihtiyar emr-i zarurî olup ancak o makûle taaddidiyatın memnuiyeti yalnız dahil-i Tanzimat olan mahallere munhasır olmayıp ve bu tarzda beyan-ı hal için gelen veyahud vali bulunan zata müracaat eden eşhasın mahbese vaz' ve tekdîri hiçbir halde tecvîz olunamayıp böyle uygunsuzlukların derhal men'inde kat'a mahzur ve muhatara olmayacağından buralarının etrafiyle müşarünileyh Tahir Paşa Hazretlerine bil'ışâr mazbata-i mezkûrede [2] muharrer hususatın dahi mucibince iktizaları icra ve olvehile bir kıt'a emr-i âlî tasfîr ettirilerek halka neşrolunmak üzere irsal kılınması ve Bulgaristan sekenesinin adl ü hakkaniyetle hüsn-i idarelerine dikkat olunmasını ve kimsenin zulüm-dîde olmasına rıza-i âli olmadığını mutazammın memurîne tenbihat-ı cedîde-i ekîde gönderilmesi ve bervech-i muharrer Rumeli kıt'asında bir kuvve-i ihtiyatiye teşkil ile birazının Sırbistanda olan hukuk-ı metbuiyet-i Hazreti Şahaneye ve mutavattın olan ehl-i İslâma kuvvet-üz-zahr olmak üzere oraya civar bulunan kazalarla Bulgaristan dahilinde münasib yerlere ve bir takımının dahi Balkanın öte yüzünde sair ehemmiyeti görünecek mahal-

[1] Belgrad Muhafızı.

[2] Meclis-i Ahkâm-ı Adliye mazbatası — No. V ile gösterdiğimiz vesika.

evvele mirde ref' ü def'i lâzımgelen bazı angaryaya vesair taaddiyat-ı mufritanın ilgasına erkân-ı eyalet ve esbab-ı alâka taraflarından muvafakat olunmuş ve çiftliklerde vukua gelen hasılâtın sülüs ve sülûsan hesabıyla rüyeti icra olunduğu halde bir nevi teshilât-ı tadiliye demek olduğundan ve Tanzimattan murad-ı aslî dahi menafi-i hazinenin istihsali olmayıp mezalim ve taaddiyatın def'iyle ahali ve tebaanın istikmal-i asayiş ve refah-ı halleri kaziyesi idüğünden ve müşarünileyh hazretlerinin evvelki yazışı vechile reayanın üzerlerinden on on beş bin keselik mezalim kalktı denilmesi bu angarya maddesinin kaldırılmasına karar verildiğinden neş'et eylemiş idüğü anlaşıldığından saye-i merahim-vaye-i cenab-ı cihandârîde eyalet-i merkume daha müstesna hükmünde ise de taaddiyat ve itisafın mahv u ilgası hasıl olmakta olduğuna nazaran biavnihî teâlâ ilerüde nizamât-ı külliyesinin dahi yerleştirilmesi mümkünattan ve hemen sırası geldiği vakit Rumeli ordu-i hümayunundan kuvve-i matlûbenin irsaliyle eyalet-i merkumenin Tanzimat-ı celileye idhâli hasıl olabilmesi müsellemtan olmağla reaya ve fukara hakkında bâr-ı giran olan angarya ve mezalim ve taaddiyatın vech-i lâyıkında mahv ü izalesi ciddden ve hakikaten istihsal olunmasına dair vesaya-yı münasibe derciyle vali-i müşarünileyh hazretlerine emirname-i sami yazılması ve surât-i iş'ara nazaran zikrolunan altı kit'a top lüzûmu olmadıkça istimal olunmamak üzere taleb olunmuş olduğundan ve bu mikdar top ile eyalet ahalisi bir gûna kuşkulanmayıp orada mevcut olan asâkir-i şahanenin tetimme-i levazimatlarından addolunacağı cihetle gödderilmesinde be's olmayacağından olvechile altı kit'a dağ toplarının edevat-ı muktaziyesiyle bu taraftan Selâniğe ve oradan Manastır tarikiyle Rumeli Müşîri devletlû Paşa hazretleri marifetiyle Bosna'ya gönderilmek üzere Tophane-i Âmire Müşîri Devletlû Paşa hazretlerine havalesi Meclis-i Valâda münasib mutalâa olunmuş ise de olbabda ne vechile irade-i seniyye-i vekâletpenahileri muteallik ve şeref-sudur buyurulur ise ona göre icra-i iktizası babinde emr ü ferman hazret-i men leh-ül-emriedir

7 rebiülevvel 1265 (31 - I - 1849)

Meclis-i Ahkâm-ı Adliye

VI

İrade sureti

"Sebbabe-âray-ı ihtiram olan işbu tezkire-i samiye-i Âsafaneleriyle evrak-ı melfûfe manzur-ı maalîmevfur-ı cenab-ı cihandârî buyurulmuştur. Bend-i evvelde isfar buyurulduğu vechile zikrolunan esliha maddesinden[1]

[1] Ruslar Sırbistan'a Bab-ı Âliden gizli olarak 10.000 tüfenk göndermişlerdir.

mutazammın bir kıt'a tahrirat evrak-ı müteferriasiyle Meclis-i Valâya i'ta buyurulmuş olmakla ledel-mutalâa müşarünileyhin tafsilât-ı iş'aratından anlaşıldığına göre erkân-ı eyaletten bazı zevat diğer erkân ve vucuh-i memleketin istihsal-i muvafakatlerine muktedir olmayacakları ve müşarünileyh Ali Paşa'nın ahval-i hakikiyesi dahi nezd-i dekayik-vefd-i âlîde tecrübe olunmuş şey olduğundan nizamât-ı külliyesinin icrasına şürû' olduğu halde tahdiş-i ezhan-ı ahaliyi mucib harekâtının icrasından geri durmayacağı bedihî bulunmuş olduğu ve Avrupa'nın vukuat-ı malûmesi cihetiyle ol havalî ahvalî kesb-i nezâket ederek husuşiyle reayanın ehl-i islâm'dan görmekte oldukları taaddiyat tahammülden haric olduğuna ve buna bir suret verilmedikçe eshab-ı alâka ile reaya beyninde olan münaferet ve burûdet zail olmayacağına binaen ehl-i islâm ve reayadan alınıp takdim kılınan senedat-ı memhure mucibince bundan sonra hiç bir mahalde islâm ve reayadan kimsenin angaryada kullanılmaması ve eshab-ı alâka ve çiftlikât kâffe-i masariflerini kendileri görüp reayadan meccanen bir şey alınmamak üzere hasılât-ı vakıanın sülûsü eshab-ı alâkaya verilip sülûsanı dahi mukabil-i emek ve hizmet olmak üzere reaya tarafından ahz olunması ve beher çiftlik hissesine isabet eden verginin kezalik sülûsü ve duhanın sülûs resm-i gümrüğü eshab-ı alâka tarafından ve sülûsanı reaya canibinden verilmesi hususlarına karar verilmiş ve Tanzimat-ı Hayriyenin temami-i icrası mukaddem ve muahhar arz u iş'ar olduğu üzere Rumeli canibinden yalnız ikibin nefer başıbozuk asker celb ve iktiza eden mahallere ikamesiyle hasıl olabilir ise de bu aralık eshab-ı alâka ile reaya beyninde olan angarya maddesi ref' u ilga olunmasına teşebbüs olunmuş ve Avusturya ülkesinde olan şuriş berkemal bulunmuş olduğundan bermukteza-i vakt ü hal biraz müddet daha ihtiyar-ı teenni olunması ve ihtiyaten üçer ve beşer çaplarında altı kıt'a obüs toplarının şimdiden irsal buyurulması lâzimedem görünmüş olduğu iş'ar olunmuş olup nezd-i valây-i Âsafenelerinde tekrara hacet olmadığı üzere bunca memalik-i mahrusa-i şahane ba lûtf-i Hak saye-i muvaffakiyet-vaye-i Hazret-i Mülûkânedé sertaser mazhar-i Tanzimat-ı adliye ve ma'delet-i seniyye olup da Bosna eyaleti gibi mutena mahallin böyle heyet-i istisnaide kalması tecviz olunamayacağı cihetle daire-i salime-i Tanzimata idhaliyle mezalim ve taaddiyattan efrad-ı ahali ve reayanın vikayesi levazimat-ı mülkiyeden ve bu dahi saye-i şahanedem ilerüde hasıl olacağı umur-ı bedihiyeden olup ancak havalî-i merkumede usul-i tanziyenin icrası mevsim-i münasibine ve kuvve-i lâzime-i ihtiyatiyenin vücuduna mevkufl görüldüğünden ve vâli-i müşarünileyhin bu defaki iş'arının hulâsasına göre dahi usul-i Tanzimatın ahval-i haliyeden dolayı temami-i icrası biraz teennilice tutulması lüzumunun beyaniyle beraber

lere yerleştirilmesi ve zikrolunan [1] اوراچه [1] ve Hersek metropolitleri haklarında muharrer olan şeyler patrikhaneye beyan olunarak uygunsuzlukları sahih ise azilleri suretinin istihsaline bakılması ve müşarünileyh Ali Paşa'nın şimdiki hal ve tavrı ve islâh-i usul etmesi hakkında mülâhazası ne vechile ise bu canibe iş'ar eylemesinin dahi müşarünileyh Tahir Paşa Hazretlerine mahremane yazılması ve bend-i âhırda işaret buyurulduğu üzere mârr-üz-zikr Meclis-i mahsusta cari olan mevâd ve hususiyle ihtiyaten asakir-i redife celbi ve bunun için akça tedariki meseleleri gayet mühim ve mutena şeyler olarak bununla bir takımı işinden ve ziraat ve ticaretinden muvakkaten mahrum ve Hazîne-i celile fevkalâde masarife girmek icab edip bunun ihtiyarı ise lüzumu sahih görülmedikçe tecviz olunamayacağından ve bu mutalâalara mecburiyet gösteren ve vukuat icabınca böyle tenk ve mechul-ül-âkibe zamanlarda ihtiyatı elden bırakmamak enseb ve ahyer olarak bu suretle müteyakkızane davranılmak efkâr-ı muzırâ eshabından olanların mazarratını fiile getirmemeleini istilzam eyliyeceğinden ve Saltanat-ı Seniyyenin celb ü cem'edeceği kuvve-i ihtiyatiye cüz'î bulunması cihetlerle haricen bir gûna şüphe ve sî-i zanna mahal olmayıp mücerred hıfz-ı âsayiş-i dahilî için olmasıyla işbu teşebbüsât-ı vakıa sefaretlere dahi söylenebileceğinden herhalde tedabir-i mutasavvirenin saye-i şevket-vaye-i Hazret-i Mülûkânede icra-i iktizalarına ibtidar olunması ve akça tedariki maddesinde hatırgüzar olan şukuk içinde mesarif-i ciddiyeden iltizam-ı tasarruf maddesi pek lüzumlu ve hiç mahzursuz bir şey olduğundan sane-i merkume muvazenesinde bunun iktizasına bakılmak lâzımeden olup ancak diğer şıkların bend-i evvelinde gösterildiği vechile her birinde dürlü mehazîr ve müşkilât olduğu cihetle hiçbiri diğerine tercih olunamamış idüğünden bu husus-ı mutenanın tekrar arz ve amik mülâhazasıyla arz ve ifade kılınması ve şimdiye kadar hukuk-ı ahdiyye aleyhinde Devlet-i Aliyyenin zerre kadar hareketi vuku bulmayıp bundan böyle dahi velînimet-i biminnetimiz Efendimiz Hazretlerinin müselle-i âlemiyân olan ahd-perverlikleri iktizasınca öyle bir niyet ve efkârda bulunulmadığından ba'dezin haksız yere olan şiddet ve tehevürata beru taraftan muamelât-ı muslihane ile mukabele olunmasıyla beraber kâffe-i hususatta gayet mutedilâne ve hakîmane davranılıp ne haklarına tecavüz ve ne hukuk-ı seniyyeye taarruz ettirilmeyerek kullanılması suretleri mukteza-i hal ü keyfiyete muvafakatte ve münasib ve yolunda olarak güzel tefekkür ve mutalâa olunmasıyla istizan-ı âli-i vekâletpenâhileri üzere icra-i icabatına himmet buyurulma ı sâniha-ziyb-i sudur buyurulan emr ü ferman-ı şevket-unvan-ı Hazret-i Mülkdârî mukteza-i âlî (?) ihtivasından bulunmuş ve evrâk-ı mezkûre yine savb-ı savab-nümay-i âlîlerine iade ve tesyar kılınmış olduğu muhat-ı ilm-i âli-i Âsafileri buyurulduktan olbabda emr ü ferman hazret-i veliyy-ülemrindir.

SON

29 rebiülevvel 1265 (22 şubat 1849)

[1] Vraça, Sofyanın şimalinde bir kaza idi.